

Cuprins

I. Argument.....	9
II. Aspectele teoretice ale politeții	15
1. Conceptul de politețe și importanța lui.....	15
1.1. Definiția politeții	15
1.2. Funcția și importanța politeții lingvistice	18
2. Principiile politeții ale lui Lakoff	20
3. Principiile politeții ale lui Leech.....	25
4. Modelul politeții al lui Brown și Levinson.....	31
4.1. Presupozițiile principiilor politeții.....	31
4.2. Conceptul de 'Față/Face'	34
4.3. Tipurile de acte ce amenință imaginea publică (FTA) și intensitatea lor.....	35
4.4. Politețea pozitivă.....	38
4.5. Politețea negativă	42
4.6. Exprimarea indirectă	47
4.7. Criticile aduse teoriei politeții propuse de Brown și Levinson	52
4.7.1. Prima remarcă critică. Respingerea aplicabilității universale a conceptului de „față/face”, așa cum a fost el definit de Brown și Levinson	52
4.7.2. Cea de-a doua critică. Absența funcției normative a limbajului de politețe, așa cum este el înfățișat de Brown și Levinson	55
4.7.3. Cea de-a treia critică. Abordarea mult prea pesimistă a politeții, în viziunea lui Brown și Levinson.....	56
5. Privire retrospectivă asupra teoriilor referitoare la politețea lingvistică. Concluzii	58
5.1. Politețea ca normă socială	59
5.2. Politețea ca maximă a comunicării.....	59
5.3. Politețea ca exprimare a respectului reciproc	60
5.4. Politețea ca o convenție comunicativă (conversational contract).....	60

5.5. Concluzii finale.....	61
III. Perspectiva interculturală în studiul politeții.....	65
1. Introducere	65
2. Comparație între factorii specifici culturii orientale și celui europene	70
2.1. Factori culturali specifici.....	70
2.1.1. Sistemul valoric în vorbire (speech).....	74
2.1.2. Sistemul valoric în comunicarea nonverbală.....	77
2.2. Sistemul valoric în relațiile cu ceilalți în cele trei culturi	79
IV. Aspectele ale realizării adresării în cele trei limbi:	
 română, coreeană și japoneză.....	87
1. Aspectele politeții în adresarea directă în română	88
 1.1. Aspectele gramaticale	88
1.1.1. Vocativul	88
1.1.2. Sistemul pronominal	90
1.1.3. Forme verbale, exprimarea lexicală	94
1.1.4. Deixis social în vorbirea populară	99
1.1.5. Gradul de politețe exprimat prin vocativul în română	101
 1.2. Aspecte strategice și pragmatice.....	102
2. Aspecte ale politeții în realizarea actului adresării în coreeană.....	117
 2.1. Aspecte gramaticale.....	117
2.1.1. Gramaticalizare	117
2.1.2. Gradul de politețe exprimat prin vocativ în coreeană	127
 2.2 Aspecte strategice și pragmatice.....	135
2.2.1. Interlocutori aparținând clasei membrilor de familie	136
2.2.2. Interlocutori din clasa colegilor de serviciu	139
2.2.3. Interlocutori din mediul școlar	143
2.2.4. Interlocutori cu outsiders (necunoscuți)	146
3. Aspecte ale actului adresării în japoneză	154
 3.1. Aspecte gramaticale ale realizării adresării în japoneză	154
3.1.1. Forma nominală, constituită din substantive cărora li s-au atașat sufixe de politețe sau sufixe ale exprimării familiare	154
3.1.2. Forma nominală constituită din substantive comune care desemnează poziții sociale sau meserii	160
3.1.3. Forma pronunțurilor personale	161
 3.2. Aspecte strategice și pragmatice.....	165

3.2.1. Interlocutori din grupul: Familie	166
3.2.2. Interlocutori din grupul colegilor de serviciu	169
3.2.3. Interlocutori din grupul colegilor de școală	171
3.2.4. Interlocutori din grupul necunoscuților	174
3.2.5. Alegerea limbajului în funcție de scena conversațională	180
V. Concluzii.....	185
Bibliografie.....	193
Anexa nr. 1	197

I. Argument

1. Politețea în română, coreeană și japoneză. Aspecte lingvistice și pragmatice. Studiu comparativ.

Chiar dacă limba română¹, pe de o parte, și limba coreeană și japoneză², pe de altă parte, au origini istorice diferite, neexistând vreo înrudire genetică între ele, totuși, în ceea ce privește exprimarea lingvistică a politeții, există destul de multe asemănări între acestea. Lucrarea va scoate în evidență faptul că, deși la nivel gramatical asemănările între cele trei limbi nu sunt numeroase, totuși, se pot găsi asemănări importante între ele la nivelul pragmaticii, mai precis la nivelul exprimării politeții. Ar putea fi vorba, în cazul elementelor comune celor trei limbi, despre o anumită constantă, despre un element ce caracterizează, într-un mod aproape universal, competența conversațională (*communicative competence*) a oamenilor³.

Exprimarea politeții reprezintă una dintre cele mai importante strategii lingvistice pentru realizarea armoniei sociale (Lakoff 1977). Deoarece limba este instrumentul cel mai important prin care

¹ Limba română se încadrează în grupul de limbi indo-europene, în grupul limbilor romanice, derivate din latina populară (vulgară), care a continuat să fie vorbită în fostele provincii romane chiar și după prăbușirea Imperiului Roman (ro.wikipedia.org).

² Limba coreeană și limba japoneză se încadrează, conform părerii unor cercetători, în grupul de limbi Uralo-Altaice, vorbite în general în Asia Centrală. Există însă și o altă părere a lingviștilor, conform căreia limba coreeană și limba japoneză ar fi limbi izolate, adică ar ține de categoria limbilor în legătură cu care nu s-a dovedit încă existența vreunei legături de înrudire cu alte limbi. Astfel de limbi ar fi în afară de limba coreeană, și limba japoneză, limba bască, limba ainu etc.

³ O concepție mai elaborată despre competența lingvistică (*linguistic competence*) și despre universalitatea sa poate fi găsită la Chomsky (1960).

funcționează viața socială, pentru realizarea armoniei sociale este necesar ca vorbitorii să își pună în acord reciproc modalitățile de comportament, inclusiv în cazul comportamentului lingvistic. Tocmai realizarea acestui acord în comportamentul lingvistic reprezintă funcția exprimării politeții.

Am optat pentru alegerea acestei teme datorită sugestiilor oferite de o anumită teorie pragmatică asupra politeții, mai concret teoria politeții a lui Brown & Levinson (1979, 1987). Aceștia scot în evidență trei tipuri de strategii ale politeții⁴ și, pe baza analizei acestora, ajung la concluzia că principiul politeții reflectă o anumită universalitate culturală, care doar se înfățișează în moduri diverse, în funcție de diverși factori lingvistici, sociali și culturali.

Lingviștii din mai multe țări au formulat mai multe critici, bazate pe date experimentale, asupra strategiilor politeții propuse de Brown și Levinson. Dintre aceste critici, mi-au atras atenția în mod deosebit acelea care susțin că principiile formulate de Brown și de Levinson nu dau seama de anumite aspecte ale politeții din cultura est-asiatică, mai ales determinate de confucianism, pentru care exprimarea politeții reprezintă întâi de toate o regulă socială (*social indexing politeness*)⁵. De asemenea, mi-a atras observația că, în viziunea lui Brown și Levinson, politețea negativă este considerată într-un mod prea pesimist, ca fiind doar o încercare de a evita situațiile conflictuale.

Intenționez să elaborez un studiu bazat pe principiul politeții al lui Brown și Levinson și să realizez o aplicația la unele aspecte ale politeții lingvistice din cultura română, coreeană și japoneză. Studiul va fi unul critic și va scoate în evidență în ce măsură reușesc

⁴ Politețea pozitivă, politețea negativă și exprimarea indirectă (off record).

⁵ Kasper (1990) divizează expresiile de politețe în două categorii: exprimarea strategică a politeții (*strategic politeness*) și exprimarea politeții ca regulă socială (*social indexing politeness*). De aici politețea ca regulă socială este aceea formă de respectare a normelor sociale descrisă de Fraser (1990). Teoria lui Fraser poate fi folosită pentru a explica aspectele limbajului de politețe din limbile orientale, inclusiv din limba coreeană și japoneză.

acest principii să explice aspectele politeții din cele trei culturi. Chiar dacă studiul va avea o nuanță critică pronunțată, totuși el va scoate în evidență un element demn de apreciat din teoria lui Brown și Levinson, și anume acela că ei au descoperit o constantă culturală, o constantă a comportamentului lingvistic, și anume sistemul politeții.

2. În cazul comunicării directe, caracterizate de coprezența locutorului și a alocutorului, un fenomen important este acela al adresării directe.

Acest fenomen are o relevanță specială pentru teoria politeții, deoarece modul în care se realizează această adresare instituie un anumit tip de relație între locutor și alocutor. Problema apare atunci când actul comunicării implică un act de tip FTA⁶, adică un act ce ar putea constitui o amenințare la adresa imaginii publice a interlocutorului. Brown și Levinson evaluează intensitatea amenințării pe care o poate reprezenta un astfel de act pe baza a 3 factori⁷. În funcție de acești trei factori, Brown și Levinson calculează, pe baza unei formule⁸, gravitatea unui act ce amenință imaginea publică. În realizarea actului adresării directe, principiile politeții joacă un rol special, deoarece pe baza lor se constituie relațiile dintre locutor și alocutor, se exprimă deferența față de alocutor. Nu doar relațiile dintre locutor și alocutor sunt implicate în fenomenul lingvistic al adresării directe, ci, în anumite situații, pot fi implicate și relațiile dintre locutor și referentul discursului⁹.

Limba română, mai ales în varianta ei orală, are un sistem al formulelor de adresare directă standardizat cu destul de multă

⁶ Face threatening act.

⁷ Distanța socială dintre vorbitor și receptor (D), autoritatea pe care vorbitorul o are asupra receptorului (P) și nivelul de constrângere implicat în respectivul act de tip FTA(R).

⁸ Intensitatea (W) unei acțiuni de tip FTA (x) poate fi evaluată pe baza următoarei formule: $W_x = D_x(S, H) + P_x(H, S) + R_x$ / Vorbitor (S) și receptor (H).

⁹ Adresarea față de topicul respectiv (referentul discursului): Ex.: „Doamna Ionescu, cu care vorbeai în fața pieții, dânsa era cumnata dumneavoastră?”

rigurozitate.¹⁰ În coreeană și în japoneză sistemul adresării directe este sistematizat într-un mod chiar mai complex decât în cazul limbii române. Există un număr de studii comparative între sistemul de politețe al limbii coreene și al japonezei, care scot în evidență nivelul ridicat de dependență ce există între exprimarea politeții și factorii sociali¹¹.

Pe parcursul lucrării voi aduce argumente suplimentare în sprijinul ideii că factorii sociali sunt aceia care influențează în cea mai mare măsură alegerea, pe baza unei anumite teorii a politeții, a unui anumit mod de adresare sau, mai general, a unui anumit tip de exprimare. Prin aceasta, diferențele ce există între diferitele modele de comportament lingvistic sunt puse pe seama diferențelor dintre sistemele valorice ale oamenilor, dintre sistemele sociale și culturale. Vorbitorii nativi ai unei limbi dobândesc, odată cu capacitatea lingvistică propriu-zisă, și o anumită predispoziție către un sistem valoric.

Intenționez să restrâng studiul meu asupra aspectelor adresării în cele trei limbi. Cercetarea va considera adresarea ca pe un tip de comportament lingvistic realizat pe baza principiilor și strategiilor politeții.

3. Etapele cercetării sunt următoarele:

Într-o primă etapă, intenționez să observ aspectele lingvistice universale ale politeții, pe baza teorii lor pragmatice universale asupra politeții, pe referindu-mă la modelele politeții ale lui Lakoff (1977), Leech (1983) și Brown & Levinson (1987).

Într-o a doua etapă, voi aplica teoria politeții la diferite aspecte ale realizării adresării directe în cele trei limbi: română, coreeană și japoneză.

¹⁰ *Gramatica limbii române*, coord. Valeria Guțu Romalo, Vol. I, Cuvântul, capitolul Substantivul.

¹¹ Unii cercetători au identificat 8 tipuri de factori sociali: 1. Scena conversațională; 2. Poziția; 3. Vârsta; 4. Sexul; 5. Gradul de intimitate; 6. Relațiile sentimentale; 7. Canalul conversației; 8. Statutul familial.

În cea de-a treia etapă voi încerca să găsesc cel mai potrivit model al politeții, care clarifică în modul cel mai satisfăcător cu putință aspectele care au fost cercetate. De asemenea, voi încerca să clasific și să structurez aspectele realizării adresării directe în cele trei limbi pe baza principiilor și strategiilor pragmatice ale politeții.

Cea de-a patra etapă va consta într-o comparare a aspectelor adresării directe în cele trei limbi și în evidențierea asemănărilor și a diferențelor dintre acestea. În continuare, voi explica asemănările și deosebirile pe baza factorilor culturali și sociali care formează sistemul valoric specific fiecărei limbi.

În concluzie, teza va avea trei scopuri principale:

① Să găsească modelul teoretic al politeții cel mai potrivit pentru explicația diverselor aspecte ale realizării adresării,

② Să structureze și să explicitizeze aspectele realizării adresării directe într-un sistem de principii și strategii ale politeții.

③ Să scoată în evidență importanța înțelegerii sistemelor valorice diferite ale celor trei culturi și să arate cum dobândirea unei capacități optime de a realiza conversația interculturală depinde de această înțelegere a culturii celuilalt.